

Jan Karafiát

* 4. ledna 1846 Jimramov
† 31. ledna 1929 Praha

Věděl jsem, že to bude pro mne nebezpečné, otevřít po čtyřiceti letech Karafiátovu knížku. Ale udělal jsem to a neřadil. Usmí jsem si oči v nejzvrátnější vodě a byla sláva jako tenkrát, když jsem ještě neuměl číst a doma nám četli Broučky nahlas. Nač zapírat. Několikrát mně vstoupily při četbě do očí slzy. („A byla zima. Ach, to byla zlá zima! Potoky zamrzly až na dno, ptáci padali z povětří – mrazo, až se físklo. Ach, ti broučci pod jalovcem, jestli oni to vydrželi? – Nechtě. Vřak jestli zmrzou, oni poslušně zmrzou. – A bylo jaro. Vřecko, vřecko květlo, ale pruvřecko, a tam pod jalovcem květlo dvanašct chudobíčků, devět bělouškových jako mlátko a tři s krůččkem jako krav červeným. Vřak tam kvetou podnes.“) Jan Karafiát nechal, kvetou podnes, i po čtyřiceti letech tam kvetou, a to je slavná doba pro jedno okorné čtenářské sdružení. [...] Ale přestanu čítovat, tak mi ta knížka došlech chutná, že bych ani nedolal pokášení a čítával bych ji celou, od „slanko bylo u samého západu a svatojareční broučci vstávali“ až po kouzelné zaklínadlo „a spali a spali a spali“.

Jan Skácel: Kniha, která si odpočala; předmluva k vydání Broučků, Brno 1967

Pohádkový příběh reformovaného faráře Jana Karafiáta Broučci (poprvé vydán 1876) stojí u samých počátků novodobé české umělecké tvorby pro děti. Podle vlastních autosových vzpomínek příboudy rodiny svatojanských mušek (Lampyrus nocticula) vznikaly pouze jako „milá změna a osvícení“ při jeho studiu a práci. Už od konce 19. století však neobyčejná popularita knížky v široké veřejnosti zcela zastíhala veškeré další Karafiátovo působení, na němž mus, jak připomněl ve svých pětidílných Pamětech spisovatele Broučků (1919–28), záleželo podstatně více.

Jan Karafiát vyrůstal v Jimramově v početné, nepřítli zámožné evangelické rodině s písmáckou tradicí: středoškolská studia začal na německém piaristickém gymnáziu v Litomyšli, díky zahraničním stipendijím je mohl dokončit na evangelickém gymnáziu v Güterslohe ve Vestfálsku, a posléze i studovat teologii na univerzitách v Bonnu, Berlíně a ve Vídni. Do Čech se vrátil roku 1869. Kromě krátkého zaměstnání soukromého vychovatele v Kolíně nad Rýnem působil Jan Karafiát v českých a moravských evangelických sborech, v Telecin u Poličky, v Krabčicích u Roudnice nad Labem i v Roudnici. Jeho pojetí církevního života a pastorační činnosti výrazně ovlivnil další studijní pobyt ve Skotsku (1871–72), kde se mezi členy Skotské svobodné církve seznámil se svou celoživotní materskou přítelkyní a podporovatelkou šlechtičnou Johannou Dennistoun Buchanan of Auchentorlie – „Miss Buchanan“, jak jí po celý život nazýval. Když v roce 1872 přijal místo duchovního správce evangelického učitelského semináře v Čáslavi, začal právě zde na její naléhání po večerech psát podle náčrtu posíleného kdysi v Krabčicích Broučků, knížku „pro malé i velké děti“. Dokončil je ve svém dalším působení, v Hrubé Lhotě na Valašsku, kde mu psaní pohádky mimojiné vyzadovalo náročnou přepisu jeho střežního díla, Kritického vydání Bible krůčků z roku 1613 (1887).

První vydání Broučků (1876)

Broučci vyšli bez uvedení autora s finanční podporou Miss Buchanan roku 1876 a nezbudili téměř žádný ohlas. Teprve roku 1893 na popud Jana Herbena upozornil kritik časopisu Cas Gustav Jarol-Gamma na pozoruhodnou knížku, kterou nikdo

Podobná stránka rukopisu Broučků (ilustrování autor 1876)

neznal: „A přec je to knížka znamenitá, možno říci snad nejkrásnější květ naší české literatury dětské. Básníka jejího s rovnahou lze nazvat 'českým Andersenem', nota bene! Hlas obou spisovatelů, patřících tehdy k okruhu tzv. realistů kolem T. G. Masaryka, který hodlal mravně pozdvihnout národní společnost též výchovou k uměleckým hodnotám, nezůstal osyřen. Když se roku 1895 Karafiát přestěhoval po dvacetiletém působení v rozsáhlé valašské farnosti na tehdejší pražské Královské Vinohrady, byli už Broučci dobovým bestsellerem, oblíbenou četbou dětí bez rozdílu konfesion, a jejich výtvarného ztvárnění se postupně ujímali přední čeští výtvarníci. Broučci pevně zakotvili v české kultuře. Ač v letech 1950–1967 nesměl být jejich příběh kvůli výchově dětí k ateismu vůbec vydáván, do roku 2011 měl již celých sto vydání, byl přeložen do cizích jazyků, jeho divadelní drammatizace (včetně oper a baletů) se počítají na desítky a vznikly podle něj animované filmy.

Autor Broučků po výsluní popularity nijak netoužil, přál si zůstat v anonymitě. Teprve když na počátku 20. století začaly zaznívat hlasy, zda tak jednoduchá, psychice malých dětí přístupná a přitom výsostně umělecká práce není převzata z některé vyspělejší literatury, přihlásil se roku 1903 k Broučkům v Reformovaných listech, časopise, který sám psal i vydával: „[...] prohlášení, že jsou Broučci naprosto originální, tedy, 'docela naprosto naši', a že spisovatel

ani v anglické ani v jiné literatuře nic takového neb podobného nečetl. Neboť i Andersena, o němž někde byla řeč, on nikdy ani nevěděl. Byl on k tomu spisku inspirován na mezi, když se za parného dopoledne ubíral z Peček do Bořína. Odpočívaje nedaleko Hofátve, pozoroval on ten veselý rej a shon všelijakých broučků a mosí odruš s sebou zárodek toho spisku po několik roků. [...] Proč jsem se na tom spisku nejmenoval? Tak se mi to líbí. Mně samotnému ten spisek znamenitě posloužil. Více nechej. Kdyby si jej pak chtěl český národ prohlásit za svůj majetek, rád mu své právo postoupím. A nyní se avci musím plným jménem podepsat. Jan Karafiát, spisovatel Broučků.“

PhDr. Věra Brožová

První ilustrace vydání Broučků (Věra Brožová pro Mladou Koněvnicku, 1902)

Ilustrace druhé vydání Broučků (publikoval Eduard Benoit, 1912)

Ilustrace třetí vydání Broučků (publikoval Alois Hyska, 1919)

Ilustrace čtvrté vydání Broučků (publikoval Eduard Fany, 1942)

Zřizovatel: Národní muzeum – Matice česká, sekce Společnosti Národního muzea, ve spolupráci s Obecním úřadem v Hofátvě – r.l. 2011
Typografie, tisk: FAST reklamní studio s. r. o., Praha 10
Kontakt: Matice česká, Václavské náměstí 68, 115 79 Praha 1, tel. 224 497 333, matice_cek@nmz.cz